

อิทธิพลของบริบททางสังคมและกฎหมายต่อการสร้างครอบครัวในสังคมไทย:
ศึกษาเปรียบเทียบครอบครัวของคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม
Influences of Social and Legal Context on Family Formation in Thai Society:
A Comparative Study on Thai-Buddhist and Thai-Muslim Family

ภาคพล เส้นขาว*

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Pakapon Senkhaw

Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

ฉัตรชัย เอ็มราช**

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Chatchai Emraja

Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

วันที่รับบทความ 16 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 8 ตุลาคม 2568 ; วันที่ตอบรับบทความ 26 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของบริบททางสังคมและกฎหมายต่อการสร้างครอบครัวในสังคมไทย: ศึกษาเปรียบเทียบครอบครัวของคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม” มุ่งศึกษาการสร้างครอบครัวตามหลักการของศาสนาอิสลามเปรียบเทียบกับการสร้างครอบครัวในความหมายทั่วไปภายใต้บริบททางสังคมและกฎหมายของประเทศไทย โดยศึกษาการสร้างครอบครัวจากวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษา 2 ครอบครัวเปรียบเทียบกันระหว่างครอบครัวคนไทยพุทธและครอบครัวคนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งครัดในหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งทั้ง 2 ครอบครัวมีลูกอยู่ในวัยทำงาน ผลการวิจัยพบว่ามี ความแตกต่างในระหว่างการสร้างครอบครัวของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในประเทศไทย เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตลอดจนปรัชญาของศาสนาพุทธให้อิสระและความเสมอภาคแก่คู่สมรสในการเลือกคู่ครอง ที่แม้จะปรากฏหลักการในการครองเรือนแต่ก็เป็นเพียงหลักสำหรับการครองชีวิตคู่ให้ยาวนาน ในขณะที่กฎหมายอิสลามกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่มีเพศสัมพันธ์นอกสมรสจะต้องรับโทษอาญาในกฎหมายชารีอะห์ และหากไม่ได้รับโทษในโลกนี้ก็ต้องไปรับโทษในวันพิพากษา โดยปรากฏอย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอานถึงกฎเกณฑ์และแนวทางในการสมรส และการเลือกคู่ครองที่มีสภาพบังคับเคร่งครัดซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการก่อตั้งครอบครัวในกลุ่มประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม

คำสำคัญ: การสร้างครอบครัว, กฎหมายครอบครัว, ศาสนาพุทธ, ศาสนาอิสลาม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เลขที่ 282 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

E-mail: pakapon.s@ru.ac.th

** อาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เลขที่ 282 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

E-mail: emrajalawhouse@gmail.com

Abstract

The research article titled “Influences of social and legal context on family formation in Thai society: A comparative study on Thai-Buddhist and Thai-Muslim family” examines the family formation process according to Islamic principles, compared to the family formation process in Thai society. The research method involves in-depth interviewed with members of two selected families for comparison between Thai Buddhist and the devout Muslim family. Both families have children who are in the working age. The research results indicate differences in family formation between Buddhist and Muslim groups, based on case studies employed in this study. In Thailand since the Civil and Commercial Code and the philosophy of Buddhism provide freedom and equality for choosing spouses even though there is the principle for maintaining a family, it is only a principle for maintaining a long-lasting married life, whereas Islamic law clearly defines the penalties. According to Sharia law, engaging in sexual relations outside of marriage constitutes a criminal offense that carries specific legal punishments. Furthermore, if the offender does not receive punishment in this world, it is believed that they will be held accountable and punished on the day of judgment. The Quran also provides the strict rules and guidelines for marriage and spouse selection that directly affect the formation of family among the Muslim population.

Keywords: Family Formation, Family Law, Buddhist, Islam

1. บทนำ

ในปัจจุบันสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์อย่างเต็มรูปแบบซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561¹ การแต่งงานและการให้กำเนิดบุตรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหมายของครอบครัวจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ และอาจส่งอิทธิพลต่อรูปแบบสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคต โดยพื้นฐานแล้วสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความเก่าแก่มากที่สุด เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวคนเดียวได้ อันเนื่องมาจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มเพื่อการอยู่รอดของสมาชิกใหม่ในสังคม รูปแบบการสร้างครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท โดยในสังคมเมืองที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมรูปแบบอาชีพเป็นกลุ่มอุตสาหกรรม บริการ และการท่องเที่ยวจะนิยมการสร้างครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว² ที่ประกอบด้วยสมาชิกครอบครัวเพียง 2 รุ่น คือ พ่อแม่และลูก ส่วนในสังคมชนบทที่ต้องการแรงงานจำนวนมากช่วยงานในครอบครัวมักจะนิยมการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวขยาย ที่ประกอบด้วยคนหลายรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นครอบครัวในสังคมวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วยประเภทของครอบครัวอีกหลากหลายประเภท ทั้งครอบครัวเอกภรรยาเอกสามีที่มีคู่สมรสเพียงคนเดียว อันเป็นรูปแบบการสร้างครอบครัวแบบสากลที่ได้รับอิทธิพลมาจากการมีคู่สมรสเพียงคนเดียวตามแนวคิดของศาสนาคริสต์ของชาติตะวันตก³ โดยกระแสของแนวคิดตะวันตกนี้ได้แผ่ขยายไปทั่วโลกอันเนื่องมาจากผลจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและขยายอาณานิคมไปทั่วโลก แม้แต่ในสังคมไทยการมีคู่สมรสเพียงคนเดียวก็ไม่เคยเป็นบรรทัดฐานทางสังคมมาก่อน โดยอาจกล่าวได้ว่าในหมู่ชนชั้นสูงของไทยกลุ่มเจ้านายและขุนนางในอดีตเป็นสังคมพหุภรรยามาก่อน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบครอบครัวที่มีคู่สมรสหรือภรรยาหลายคน ทั้งนี้สามารถอ้างอิงได้จากกฎพระอัยการว่าด้วยตำแหน่งของภรรยาที่กล่าวว่าตำแหน่งภรรยาประกอบไปด้วยภรรยาพระราชทาน สำหรับผู้ที่ประกอบคุณงามความดีรับใช้ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ก็อาจจะได้รับพระราชทานสตรีในวังไปเป็นภรรยา ภรรยาหลวง คือ ภรรยาที่มีเกียรติยศสูงสุดอันบิดามารดาเป็นผู้ไปสวามิภักดิ์ทำการสมรส ภรรยาน้อย คือ ภรรยาที่สามีพึงพอใจไปสวามิภักดิ์ด้วยตนเอง ภรรยาทาสคือ หญิงที่เป็นทาสของตนแล้วตนพึงพอใจการมีคู่สมรสจำนวนมากเป็นการบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมของชายผู้เป็นสามี ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสังคมพหุภรรยาเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของไทยแต่ดั้งเดิมก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปภายหลัง จากที่ผู้นำและชนชั้นสูงในสังคมไทยไปศึกษาต่างประเทศในโลกตะวันตก แนวความคิดเรื่องครอบครัวจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในหมู่ชนชั้นนำในสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นตัวอย่างถึงความริเริ่มในการปฏิรูปการเกิดสถาบันครอบครัวในสังคมไทย โดยพระองค์ทรงราชาภิเษกสมรสกับฝ่ายใน ซึ่งในอดีตการดำรงตำแหน่งของฝ่ายในได้จากการสถาปนาของพระมหากษัตริย์ การราชาภิเษกสมรส เปรียบเสมือนการให้สถานภาพของฝ่ายในต่อการมีคู่ครองสมรสเพียงคู่เดียวเพื่อให้เป็นแบบอย่างของข้าราชการ และประชาชน จนค่านิยมการสร้างครอบครัวคู่เดียวเมียเดียวกลายเป็นค่านิยมที่สำคัญในสังคมไทย⁴

¹ กริช เกียรติญาณ และ ธนัสภา โจนตระกูล, 'การเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาตำบลวัดไทรย์' (2564)

2 Journal of Modern Learning Development 53.

² กรณิศกร มีสวัสดิ์, 'การให้การศึกษาคู่สมรสในครอบครัวเดี่ยว' (2562) 4(2) วารสารพุทธจิตวิทยา 36, 41.

³ อังคณา สุทธิเวช, 'น้ำตาในความงดงามแห่งยุคศรีเงินซี อำนาจของเพศชายที่ปรากฏในนวนิยาย' (2565) 1วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 124, 128.

⁴ ธวัชชัย ภูหลวง และ พันธรัตน์ ศรีสุวรรณ, 'ความสัมพันธ์ระหว่างผัวเมีย: กรณีศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง ในพระไอยการลักษณะผัวเมีย' (2560) 2 วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 1, 3.

ในระบบกฎหมายไทยนั้น การสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียวถูกนำมาบัญญัติเพื่อบังคับใช้เป็นการทั่วไป ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อหลักความเสมอภาคเป็นหนึ่งในหลัก 6 ประการของคณะราษฎร การที่ระบบผัวเดียวหลายเมียตามพระอัยการลักษณะผัวเมียในกฎหมายตราสามดวง อนุญาตให้ชายไทยสามารถมีภริยาตามกฎหมายได้คราวละหลายคน แต่หญิงไทยกลับสามารถมีสามีตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว จึงไม่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวนำไปสู่การยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ขึ้นโดยยกเลิกระบบผัวเดียวหลายเมียและอนุญาตให้ชายและหญิงต่างสามารถมีคู่สมรสตามกฎหมายได้คราวละเพียง 1 คนเท่านั้น⁵

สังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ถึงแม้ว่ากฎหมายไทยในปัจจุบันจะอนุญาตให้สมรสกับคู่สมรสเพียงคนเดียว แต่ในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามมีความแตกต่างกับกฎหมายทั้งในด้านหลักการและการปฏิบัติ สืบเนื่องมาจากศาสนาอิสลามคัมภีร์อัลกุรอานและคำสอนของศาสดาไม่ใช่สิ่งที่ควรทำแต่เป็นสิ่งที่ต้องทำ จากฐานระบบความคิดของศาสนาอิสลามที่เชื่อว่าพระเจ้า (อัลลอฮ์) เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหมด ฉะนั้น กฎเกณฑ์และวัตรปฏิบัติทั้งหมดจากผู้สร้างถือว่าเป็นที่สุดเหนือกว่ากฎหมายอื่นใดทั้งปวง คัมภีร์อัลกุรอานเป็นเสมือนธรรมนูญสูงสุดในการดำเนินชีวิต ถึงแม้ว่ากฎหมายไทยจะอนุญาตการสมรสเพียงคนเดียวแต่ในทางปฏิบัติแล้วผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศไทยสามารถเลือกที่จะมีภรรยาได้ 4 คน ตามหลักศาสนาอิสลาม⁶

นอกจากนั้นกระบวนการสร้างครอบครัวตามระยะการเกิดครอบครัวนั้นถูกแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ระยะที่ 1 ระยะเสนหาก่อนแต่งงาน ระยะที่ 2 ระยะข่าวใหม่ปลามัน ระยะที่ 3 ระยะการมีบุตรสืบสกุล และระยะที่ 4 ระยะที่ถูกพันอกพ่อแม่ ซึ่งทั้ง 4 ระยะจะมีรูปแบบขั้นตอนและการปฏิสัมพันธ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงไป การสร้างครอบครัวที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลามนั้น ระยะเสนหาก่อนการแต่งงานที่ตามปกติจะเป็นระยะที่ชายและหญิงได้คบหาใจกันก่อนแต่งงานด้วยนั้น เป็นข้อห้ามที่เป็นบาปศาสนาอิสลาม และในระยะของการอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว ในกรณีที่มีภริยามากกว่า 1 คน ก็อาจทำให้รูปแบบการสร้างครอบครัวของคนในสังคมแตกต่างไปจากครอบครัวอื่น ๆ ที่พบโดยทั่วไปในสังคม ในบทความวิจัยนี้จึงศึกษารูปแบบการสร้างครอบครัวของคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมที่เชื่อว่าจะมีความแตกต่างกัน โดยทำการวิเคราะห์ตามแนวคิดการสร้างครอบครัว 4 ระยะ อันเป็นแนวคิดระยะการสร้างครอบครัวปกติทั่วไปเปรียบเทียบกับกับการสร้างครอบครัวของคนไทยมุสลิมที่ยึดหลักการของศาสนาอิสลามที่มีต่อประเด็นการสร้างครอบครัว

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธ และไทยมุสลิมจากแนวคิดของพัฒนาการการสร้างครอบครัวของ Duvall

2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธ และไทยมุสลิมจากแนวคิดของพัฒนาการการสร้างครอบครัวของ Duvall

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ทราบถึงรูปแบบการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธ และไทยมุสลิมจากแนวคิดพัฒนาการการสร้างครอบครัวของ Duvall

⁵ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8 (สมัยสามัญ สมัยที่สอง) วันจันทร์ที่ 22 มกราคม 2476.

⁶ นูริฮะ สามะ และ อัสมัน แตอาลี, ‘หิกมะฮฺของการมีภรรยาหลายคนตามหลักกฎหมายอิสลาม และการนำไปใช้ของครอบครัว’ (2562) 18 วารสาร อัล-ฮิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 57, 59.

3.2 นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา SOC3041 เพศภาวะการศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.3 ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อรูปแบบการสร้างครอบครัวของทั้งสองศาสนา

4. ขอบเขตการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการการสร้างครอบครัวของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและครอบครัวของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศไทย ที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันแต่มีความแตกต่างในหลักการดำเนินชีวิต ภายใต้อิทธิพลของบริบททางสังคมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแต่ละรูปแบบ

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษารูปแบบการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธและไทยมุสลิม จากแนวคิดพัฒนาการการสร้างครอบครัวของ Duvall รวมไปถึงเปรียบเทียบความแตกต่างของพัฒนาการการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธและไทยมุสลิม ในบริบททางสังคมและกฎหมายเพื่อหาข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อรูปแบบการสร้างครอบครัวของประชากรไทยในปัจจุบัน

4.2 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

4.2.1. ผู้วิจัยได้เลือกครอบครัวของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธอันเป็นกลุ่มประชากรหลักในประเทศไทย โดยเลือกจากครอบครัวที่พ่อและแม่อยู่ในระยะลูก ๆ พันอกพ่อแม่แล้ว คือ พ่อแม่อายุ 65 ปีขึ้นไป เพื่อสัมภาษณ์ศึกษาถึงพัฒนาการการเกิดสร้างครอบครัวตั้งแต่วัย Romantic Love ถึงระยะ Maturity Stage ว่าแต่ละขั้นตอนมีรูปแบบอย่างไร

4.2.2. ผู้วิจัยได้เลือกครอบครัวคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามโดยเลือกเฉพาะจากกลุ่มประชากรที่มีภรรยามากกว่า 1 คน แต่พ่อและแม่อยู่ในระยะลูก ๆ พันอกพ่อแม่แล้ว คือ พ่อแม่อายุ 65 ปีขึ้นไป เพื่อสัมภาษณ์ศึกษาถึงพัฒนาการการเกิดสร้างครอบครัวตั้งแต่วัย Romantic Love ถึงระยะ Maturity Stage ว่าแต่ละขั้นตอนมีรูปแบบอย่างไรเช่นเดียวกัน

4.2.3 กลุ่มเป้าหมายที่เลือกมาไม่ใช่ตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมด เพียงแต่เป็นการใช้อธิบายถึงปรากฏการณ์ของการสร้างครอบครัวในสองวัฒนธรรมเท่านั้น

4.3 ข้อจำกัดของการวิจัย

4.3.1 กลุ่มประชากรที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ไม่ได้เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด หากแต่ถูกเลือกมาเพื่อสะท้อนและอธิบายปรากฏการณ์ของการสร้างครอบครัว ภายใต้ 2 บริบททางวัฒนธรรมเท่านั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยจึงควรถูกตีความในเชิงการอธิบาย (interpretative) มากกว่าการสรุปอ้างอิงเชิงสถิติหรือการเหมารวมถึงประชากรทุกกลุ่ม

4.3.2 ผู้วิจัยมีระยะเวลาในการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่จำกัดส่งผลให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรได้หลากหลายกลุ่มตามที่คาดหวังไว้ ซึ่งอาจกระทบต่อความครอบคลุมของข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงลึกในบางประเด็น

5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

5.1 พัฒนาการของการสร้างครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดต่อมนุษย์และสัตว์สังคมทุกชนิด เพราะการมาอยู่รวมกันเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของทายาทรุ่นถัดไป โดยการมาอยู่รวมเป็นครอบครัวของมนุษย์มีเหตุผลหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1. เพื่อการสืบพันธุ์ เพราะมนุษย์ไม่มีการสืบพันธุ์ตามฤดูกาลอย่างสัตว์ทั่วไป การมาอยู่รวมกันจึงเป็นการรับประกันถึงการมีเพศสัมพันธ์เพื่อสืบพันธุ์กันเป็นระยะเวลานาน 2. ร่างกายของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์สังคมชนิดอื่น ๆ เพศชายและเพศหญิงต่างถูกสร้างให้มีสภาพทางกายภาพที่มีความแตกต่างกัน คือเพศชายมีกล้ามเนื้อทางกายภาพที่แข็งแรง ไม่ต้องตั้งครุภรณ์ ไม่มีสภาพอ่อนแอในช่วงที่ไข่ตกหรือมีประจำเดือน ดังนั้น ผู้ชายจึงมีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองครอบครัว ออกไปทำมาหากินนอกบ้าน ซึ่งจะปรากฏหน้าที่ดังกล่าวที่ชัดเจนในสังคมยุคบุพกาล ส่วนผู้หญิงมีสภาพทางกายภาพที่อ่อนแอกว่า มีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูรักษาทายาทที่เกิดขึ้นมา โดยมีพัฒนาการของการสร้างครอบครัวจำแนกออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย

ระยะที่ 1 เรียกว่าระยะเสน่หาก่อนแต่งงาน (Prenuptial Stage) เป็นระยะที่หนุ่มสาวพบกันครั้งแรกถูกตาต้องใจกัน มีความเสน่หาต่อกัน ในระยะนี้มนุษย์ทั้งสองเพศจะคบหาต่อใจกันเพื่อศึกษาอุปนิสัย เรียกว่าระยะ Romantic Love ระยะนี้มนุษย์จะทำได้ทุกอย่างเพื่อให้ชนะจิตใจกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

ระยะที่ 2 เรียกว่าระยะข้าวใหม่ปลามัน (Nuptial Stage) โดยเมื่อถูกตาต้องใจแล้วทั้งสองฝ่ายที่มีความพึงพอใจซึ่งกันและกันตัดสินใจมาร่วมชีวิตกัน ในอดีตทั้งสองฝ่ายอาจจะต้องสมรสกันตามประเพณี แต่ในปัจจุบันขั้นตอนนี้อาจจะมีการอยู่ร่วมกันในลักษณะของการอยู่กินกันก่อนแต่งงาน หรือบางคู่อาจจะเลือกไม่แต่งงานเลยซึ่งก็เป็นทางเลือกที่มากขึ้นตามความนิยมของคนยุคใหม่ ระยะนี้เรียกว่าช่วง Honey Moon ทุกคนต่างมีความรับผิดชอบในช่วงของการเริ่มต้นครอบครัว

ระยะที่ 3 เรียกว่าระยะของการมีบุตรสืบสกุล (Child Bearing Stage) ระยะนี้จะเริ่มตั้งแต่หญิงเริ่มการตั้งครรภ์จนกระทั่งมีบุตรคนแรกจนถึงบุตรคนสุดท้าย ระยะนี้สมาชิกครอบครัวทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเปี่ยมเบนความสนใจจากกันและกันมาสู่การเลี้ยงดูลูก

ระยะที่ 4 เรียกว่าระยะของการที่ลูกพ้นจากอกของพ่อแม่ (Maturity Stage) เวลานี้ลูกจะเติบโตแล้วออกไปใช้ชีวิตเป็นของตนเอง ซึ่งพ่อกับแม่ก็จะอยู่ในวัยชราแล้วหันกลับมาดูแลใส่ใจกันสองคนอีกครั้งในช่วงบั้นปลายของชีวิต

แนวคิดระยะในการสร้างครอบครัวดังกล่าวเป็นการดัดแปลงมาจากแนวคิดของ Duvall ที่แบ่งพัฒนาการการสร้างครอบครัวออกเป็นหลายระยะ โดยระยะอื่น ๆ ซึ่งเป็นระยะที่อยู่ในระหว่างระยะทั้ง 4 ที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นการแยกย่อยโดยละเอียด ผู้เขียนจึงได้ปรับให้เหลือ 4 ระยะ อันเป็นระยะสำคัญที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการของครอบครัว⁷

5.2 แนวคิดของศาสนาอิสลามต่อการสร้างครอบครัว

5.2.1 ระบบครอบครัวในศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่ครอบคลุมระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติสูง โดยกฎหมายอิสลามที่เรียกว่า หลักการชะรีอะห์ ทำหน้าที่เสมือนกฎหมายที่ถูกกำหนดเอาไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และแนวทางคำสอนของศาสนานบีมุฮัมมัดซึ่งได้กลายมาเป็นกฎหมายชะรีอะห์ที่เป็นธรรมนูญสูงสุดในการใช้ชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทุกมุมโลก และในบางประเทศได้นำมากำหนดเป็นกฎหมายของประเทศ โดยผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือมุสลิมจะต้องให้คุณค่ากับกฎที่มาจากศาสนาเหนือกว่ากฎหมาย

⁷ Evelyn Millis Duvall, *Marriage and Family Development* (5th edn, Lippincott 1977) 12.

อินโดที่มนุษย์สร้างขึ้น อันเนื่องมาจากฐานความเชื่อที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น ผู้สร้างย่อมรู้ถึงกฎต่าง ๆ ในสรรพสิ่งมากที่สุด⁸ ตามหลักการอิสลามครอบครัวของอิสลามมีสามีเป็นผู้นำ ครอบครัว ชายและหญิงถูกกำหนดให้มาสร้างครอบครัวร่วมกันตามที่อัลลอฮ์ทรงตรัสเอาไว้ในอัลกุรอานว่า “และเราได้บังเกิดพวกเจ้าให้เป็นคู่ครองกัน”⁹ การที่ผู้ชายและผู้หญิงมาสร้างครอบครัวร่วมกัน ถือว่าเป็นความเสียหายเพื่อการรักษาเผ่าพันธุ์และประชาชาติและเป็นการลดการประพฤติดังผิดทางเพศนอกสมรส การสมรสจึงเป็นสิ่งที่ถูกสนับสนุนให้กระทำกันและการมีความสัมพันธ์นอกสมรส ระบบแพนหรือการอยู่ก่อนแต่งเป็นข้อห้ามสำคัญทางศาสนา หากชายใดพึงพอใจหญิงใดก็ให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอเพื่อทำการสมรส ก่อนที่จะเข้าทำความรู้จักและมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างกัน ดังบทความในคัมภีร์อัลกุรอานที่กล่าวว่า “และพวกเจ้าอย่าเข้าใกล้การชัณหา (การผิดประเวณี) แท้จริงมันเป็นความชั่วช้า และเป็นทางที่เลวทรามยิ่ง”¹⁰

จากโองการดังกล่าวในคัมภีร์อัลกุรอาน ไม่ใช่เพียงการร่วมประเวณีเท่านั้นที่ผิดแต่เพียงการกระทำใดที่จะทำให้เกิดการร่วมประเวณีนอกสมรสก็เป็นเรื่องที่น่ารังเกียจแล้ว ศาสนาอิสลามได้นำเสนอทางออก เนื่องจากการสืบพันธุ์เป็นสิ่งจำเป็นของการเกิดเป็นมนุษย์ อิสลามได้สนับสนุนให้ทำการสมรสตั้งหะดิษที่บันทึกโดยตริมิซีย์ที่กล่าวเอาไว้ว่า¹¹

“สตรีนางหนึ่งได้เสนอตัวของนาง (เป็นภรรยา) ต่อท่านนบีมุฮัมมัด, (ขณะนั้น) ลูกสาวของท่านอนัส (อยู่ในเหตุการณ์) พลาดหัวเราะ นางกล่าวขึ้นว่า อะไรหนอที่ทำให้นางมีความอายน้อยเช่นนี้, ท่านอนัสจึงกล่าวแก่นางว่า นางดีกว่าเธอเสียอีกที่เสนอตัวให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด”¹²

หะดิษข้างต้นให้ความหมายถึง การเสนอตัวเพื่อทำการสมรสเป็นการกระทำที่ถูกต้องเพราะเพศสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องเกิดภายหลังการสมรสเท่านั้น ไม่ว่าฝ่ายที่เริ่มต้นจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ตาม ส่วนอุปนิสัยนั้น การสอบถามผู้ใหญ่ การสืบประวัติฝ่ายตรงข้าม เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้โดยไม่ผิด แต่ห้ามโดยเด็ดขาดที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะคบหาด้วยตนเองก่อนการสมรส อันจะเสี่ยงต่อพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ถูกต้อง ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องให้ข้อมูลก่อนการสมรสอย่างละเอียดและห้ามปิดบัง และหากเมื่อสมรสกันแล้วปรากฏว่ามีสิ่งใดที่ปิดบังทั้งสองฝ่ายสามารถเลือกที่จะอยู่กินกันต่อหรือหย่าร้างได้ดังหะดิษที่ว่า “ชายใดก็ตามที่แต่งงานกับสตรีหลังแต่งงาน พบว่าเขาวิกลจริต หรือเป็นโรคเรื้อรัง เช่นนี้ให้ฝ่ายหญิงเลือกว่า ประสงค์จะอยู่กับเขาต่อไป หรือนางประสงค์จะแยกทางจากเขา”¹³ หมายความว่าภายหลังการแต่งงานแล้ว หากมีความผิดปกติทางจิตหรืออีกฝ่ายมีโรคเรื้อรัง เป็นที่อนุมัติให้หย่าร้างได้จากทั้ง 2 ฝ่าย

5.2.2 ครอบครัวพหุภรรยาในศาสนาอิสลาม

ในปัจจุบันหากกล่าวถึงการมีคู่สมรสสิ่งที่คนในสังคมเข้าใจย่อมได้แก่ คู่สมรสผัวเดียวเมียเดียว ระบบกฎหมายไทยและนานาประเทศต่างให้การยอมรับการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียวที่ถูกต้องตามกฎหมาย

⁸ อรอนงค์ ทิพย์พิมล, ‘กฎหมายชารีอะห์กับผู้หญิงอาละห์: ชายขอบของชายขอบ’ (2560) 1 วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 114, 119.

⁹ อันนะบะฮ์ 78:8.

¹⁰ อัลกุรอาน 17:32.

¹¹ อิสมาอีล ราโอ, ‘การพัฒนาสัปปุรุชด้วยกระบวนการหักเกาญ์ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในชุมชนมัสยิดดารุสมูฮายีรีน ตลาดเมืองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา’ (สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2561) 32.

¹² Al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari: Book of Marriage* (np nd).

¹³ W Al-Zuhayli, *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu* (Dar al-Fikr n.d.).

เท่านั้นและถือว่าการสมรสซ้อนเป็นโมฆะ อย่างไรก็ตาม ในประเทศที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก และมีการนำกฎหมายชารีอะห์มาใช้ การสมรสที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลามยึดถือหลักพหุภรรยา หรือ แม้แต่ประเทศไทยในกรณีของจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งหลักศาสนาอิสลามสามารถบังคับได้ในเรื่องครอบครัว และมรดก ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และ สตูล พ.ศ. 2489 การสมรสสามารถกระทำได้ตามจำนวนภรรยาที่ระบุเอาไว้ว่ามีได้มากไม่เกิน 4 คน ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน¹⁴

“และหากพวกเจ้าเกรงว่าจะไม่สามารถให้ความยุติธรรมในบรรดาเด็กกำพร้าได้ ก็จงแต่งงานกับผู้ที่ดีแก่พวกเจ้าในหมู่สตรี 2 คนหรือ 3 คนหรือ 4 คน แต่ถ้าพวกเจ้าเกรงว่าพวกเจ้าจะให้ความยุติธรรมไม่ได้ก็จงมีแต่หญิงเดียวหรือไม่ก็หญิงที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครองอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ไถ่ยิ่งกว่าในการที่พวกเจ้าจะไม่ลำเอียง”¹⁵

ในบทบัญญัติดังกล่าวพูดถึงการอนุญาตให้สามีสามารถมีภรรยาได้มากกว่า 1 คนแต่ไม่เกิน 4 คน โดยมีเงื่อนไขที่สามีจะต้องให้ความยุติธรรมเพราะบทบาทของผู้ชายตามหลักการของศาสนาอิสลามที่ผู้ชายจะต้องคุ้มครองดูแลผู้หญิง และการดูแลภรรยาและลูกที่เกิดจากภรรยาทั้ง 4 คน อย่างยุติธรรมนั้นมีความสำคัญมากที่สุด หากผู้ชายไม่สามารถให้ความยุติธรรมได้ก็อาจมีภรรยามากกว่า 1 คนได้ดังข้อความในหะดีษที่ว่า “บุคคลใดที่มีภรรยา 2 คนและเอนเอียงเข้าหาภรรยาคนหนึ่ง (อย่างไม่เหมาะสม) นั้น ในวันแห่งการพิพากษาเขาจะมาโดยมีร่างกายครึ่งหนึ่งหลุดไปข้างหนึ่ง” ดังนั้น จึงถือว่าเป็นความรับผิดชอบของฝ่ายชายในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว และเป็นสิ่งที่ยากมากในการครองความยุติธรรมได้ ความยุติธรรมดังกล่าวครอบคลุมทั้งเรื่อง การเลี้ยงดู การศึกษา มรดก รวมไปถึงเวลาที่ต้องมีให้กัน ดังนั้น ถึงแม้ว่าศาสนาจะอนุมัติให้ผู้ชายมีภรรยามากกว่า 1 คนแต่ไม่เกิน 4 คน ผู้ชายส่วนใหญ่กลับมองว่าเป็นไปได้อย่างที่จะสามารถรับผิดชอบภรรยาทั้ง 4 คน ได้อย่างเท่าเทียมกัน จึงเลือกที่จะมีภรรยาเพียงคนเดียว¹⁶

5.3 แนวคิดของศาสนาพุทธต่อการสร้างครอบครัว

5.3.1 สมชีวิสูตรในพระไตรปิฎก

แนวทางการเลือกคู่ครองตามแนวคิดของศาสนาพุทธนั้น มีการกล่าวถึงในพระไตรปิฎกอันเป็นการพูดถึงแนวทางในการเลือกคู่ครองของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ

“คหบดีและคหปตานีถ้าสามีและภรรยาทั้ง 2 ฝ่ายหวังจะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้าทั้ง 2 ฝ่ายพึงมีศรัทธาเสมอกันมีศีลเสมอกันมีจาคะเสมอกันมีปัญหาเสมอกันสามีและภรรยาทั้ง 2 ฝ่ายนั้นย่อมได้พบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า”

ข้อความดังกล่าวให้ความหมายว่า ในการเลือกคู่ครองนั้นสามีภรรยาควรเป็นผู้ที่มีความศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน และมีปัญหาเสมอกัน

1) สมศรัทธา มีศรัทธาสมหรือเสมอกัน หมายถึง การมีความเชื่อและมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ศรัทธาที่เสมอเหมือนกันทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสนิทสนมแน่นแฟ้นหล่อหลอมความรู้สึกนึก

¹⁴ สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย, (ศูนย์กษัตริย์ฟ้าฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน, 2542) 232.

¹⁵ อันนิซาร์ 4:3.

¹⁶ อิบน์ ฮาญญ์ บุคอรี, พัตตุลบารีย์ (ดุรุล นัซรี 1372) 78.

คิด หรืออาจจะกล่าวว่าความศรัทธาเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตหากยึดมั่น หรือศรัทธาที่แตกต่างกันอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งหรือทะเลาะในการใช้ชีวิตคู่ตามมาด้วย

2) สมศีลา มีความประพฤติสมเสมอกัน ซึ่งความประพฤติดังกล่าวเกิดจากขบวนการขัดเกลาในสังคม ที่ทำให้คนในสังคมมีความประพฤติที่เหมือนหรือแตกต่างกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งปากร้ายชอบกล่าวคำหยาบคายอีกฝ่ายหนึ่งได้รับการอบรมกวดขันมาทางด้านการพูดจาสุภาพอ่อนหวานทนฟังคำหยาบไม่ได้

3) สมจาคะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความเมตตาเสมอเหมือนกัน เป็นธรรมข้อสำคัญที่จะต้องแสดงออกอยู่เสมออีกคือ ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีใจกว้างขวาง การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันหรือในทางตรงข้ามก็เป็นความตระหนี่ใจแคบกระด้าง คู่ครองที่มีจาคะไม่สมกันย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งกระทบกระเทือนจิตใจกันอยู่เรื่อยไป เช่น หากมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชอบทำบุญบริจาคสิ่งของ แต่อีกฝ่ายมีความตระหนี่ก็อาจจะทำให้เกิดความขัดใจและเกิดเป็นปัญหาภายในครอบครัวได้

4) สมปัญญา คือการมีปัญญาเสมอกัน ไม่ได้หมายถึงการที่ทั้งสองฝ่ายต้องมีการศึกษาในระดับเดียวกันแต่ปัญญา หมายถึง การมีความคิดรู้จักรับฟังและเข้าใจในเหตุผลของกันและกัน สามารถเป็นคู่คิดให้กันและกันได้เป็นกำลังให้กันได้ ไม่ใช่มีเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ต้องพึ่งพิงอีกฝ่ายเพียงฝ่ายเดียว

หลักการข้างต้นที่เป็นแนวทางในการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการใช้เลือกคู่ครองและการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว¹⁷

5.3.2 หลักธรรมในการครองคู่ตามแนวคิดพุทธศาสนา

ในบริบทของชีวิตคู่ระหว่างสามีและภรรยา หลักฆราวาสธรรม 4 สามารถนำมาเป็นแนวทางในการประคับประคองความสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ

1) สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์และความจริงใจระหว่างคู่ครองเป็นรากฐานของความไว้วางใจและความมั่นคงของชีวิตคู่ การพูดความจริง ไม่ปกปิดเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องการเงินหรือความรู้สึก และการซื่อสัตย์ต่อคู่ครองไม่คบชู้

2) ทมะ หมายถึง การรู้จักควบคุมอารมณ์และฝึกตนให้มีเหตุผล สามีภรรยาที่รู้จักข่มใจจะสามารถรับมือกับความขัดแย้งได้ดี เช่น เมื่อเกิดความไม่พอใจจะไม่ใช้อารมณ์ตอบโต้ทันที แต่หันมาพูดคุยอย่างมีเหตุผลและเคารพกัน

3) ขันติ หมายถึง ความอดทนต่อความแตกต่างของนิสัยและสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในครอบครัว เช่น การอดทนต่อข้อบกพร่องเล็กน้อยของอีกฝ่าย หรือการผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากร่วมกันโดยไม่ละทิ้งกันกลางคัน ความอดทนเช่นนี้ทำให้ความสัมพันธ์มีความยืดหยุ่นและเข้มแข็ง

4) จาคะ หมายถึง การรู้จักให้และเสียสละเพื่อประโยชน์ของคู่ครองและครอบครัว เช่น การแบ่งเวลาเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือกันในงานบ้านหรือการเสียสละความสะดวกสบายส่วนตัวเพื่อความสุขของอีกฝ่าย¹⁸

¹⁷ นภาพร วรสายันท์, 'วิเคราะห์สมชีวิตาธรรมสำหรับคู่สามีภรรยาในปัจจุบัน' (2560) 2(3) วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ 31, 36.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับขยายความ* (มูลนิธิพุทธธรรม, 2552) 584-586.

หลักฆราวาสธรรม 4 มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และการเคารพซึ่งกันและกันระหว่างสามีและภรรยาทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง ยั่งยืน และเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความเมตตาและเอื้ออาทร อันเป็นรากฐานของครอบครัวที่เข้มแข็งและสังคมที่สงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตใจของบุคคลเพื่อสร้างสังคมที่ดีงาม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักฆราวาสธรรม 4 จะเป็นหลักธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตคู่และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แต่ในทางปฏิบัติหลักธรรมดังกล่าวมีลักษณะเป็นแนวทางเชิงจริยธรรมทั่วไป (Moral Guidelines) มากกว่าการเป็นข้อบัญญัติที่มีผลบังคับใช้ทางกฎหมายหรือศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ หลักธรรมเหล่านี้เปรียบเสมือนคำแนะนำให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี มิได้ระบุบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามอย่างชัดเจน แตกต่างจากหลักศาสนาอิสลามซึ่งมีการกำหนดบทลงโทษทางศาสนาและกฎหมาย (ชารีอะห์) ไว้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเด็นการครองคู่มีลักษณะเป็นการให้แนวทาง และข้อแนะนำเชิงจริยธรรมมากกว่าการบังคับใช้เชิงศาสนบัญญัติดังที่ปรากฏในศาสนาอิสลาม¹⁹

5.4 บริบททางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัว

5.4.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว

การก่อตั้งครอบครัวของคนไทยตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายครอบครัว หรือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ที่เป็นกฎเกณฑ์กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวของคนไทยนับแต่เริ่มต้นจากการหมั้น การสมรส การกำหนดถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ทั้งในด้านการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ตลอดจนระบบทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างคู่สมรส จนถึงสิ้นสุดลงของการสมรสรวมตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรด้วย

การสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มีความแตกต่างจากการสมรสตามจารีตประเพณีหรือศาสนา ที่การสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นการสมรสทางแพ่งซึ่งเป็นการดำเนินการทางทะเบียนต่อเจ้าพนักงานตามกฎหมาย โดยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457 กำหนดให้การสมรสจะมีได้ต่อเมื่อจดทะเบียนแล้วเท่านั้น การสมรสตามจารีตประเพณีหรือศาสนาจึงไม่ถือว่าเป็นการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่การสมรสดังกล่าวจะตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

เงื่อนไขของการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีพัฒนาการในสาระสำคัญ 2 ครั้ง ครั้งแรก คือ การยกเลิกระบบผัวเดียวหลายเมียตามกฎหมายลักษณะผัวเมียที่ชาวไทยสามารถมีภริยาได้หลายคนในขณะเดียวกัน แต่หญิงไทยสามารถมีสามีได้เพียงคนเดียวเท่านั้นโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2478 กำหนดให้ชายและหญิงสามารถมีภริยาและสามีตามกฎหมายได้คราวละ 1 คน อย่างเท่าเทียมกัน เงื่อนไขของการสมรสไม่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมอีกเป็นระยะเวลาร่วม 90 ปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2567 ได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 เปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับเพศของคู่สมรสที่เดิมการสมรสต้องกระทำระหว่างชายฝ่ายหนึ่งและหญิงฝ่ายหนึ่งเท่านั้น เป็นการสมรสสามารถกระทำ

¹⁹ เฟื่องอ้าง 512-520.

ได้โดยบุคคล 2 คน โดยไม่จำกัดเพศของคู่สมรสทำให้การสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ใช่เรื่องของชายกับหญิงเท่านั้นอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม จำนวนคู่สมรสของคนไทยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยังคงจำกัดอยู่เพียง 1 คน นับแต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 มีผลบังคับใช้เมื่อปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา แต่การจำกัดจำนวนคู่สมรสตามกฎหมายเพียงคนเดียวดังกล่าวนั้นเป็นคนละกรณีกับการมีคู่ครองของคนไทยซึ่งไม่อาจปฏิเสธถึงอิทธิพลของสังคมศักดินาในอดีตที่คหบดีหรือผู้มีบรรดาศักดิ์มักจะมีภริยามากกว่า 1 คน ประเด็นปัญหานี้ถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงในขณะที่มีการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ในปี พ.ศ. 2476 เนื่องจากแนวคิดในการจำกัดจำนวนภริยาของคนไทยให้เหลือเพียง 1 คน นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงประเพณีเดิมของไทยที่ไม่เคยจำกัดจำนวนภริยาแล้ว ยังถูกนำมาเปรียบเทียบกับภริยาของแขกหรือชาวอิสลามในบริเวณ 7 หัวเมือง²⁰ ซึ่งยังสามารถมีภริยาได้หลายคนตามหลักศาสนาอิสลาม แต่ด้วยเหตุผลด้านภาพลักษณ์ของประเทศในสันนิบาตประชาชาติและความพยายามที่จะให้การยกเว้นประมวลกฎหมายเสร็จสิ้น เพื่อศาลไทยได้อำนาจสมบูรณ์²¹ นำไปสู่การประนีประนอมในความคิดเกี่ยวกับการมีภริยาของชายไทยที่ระบบกฎหมายไทยไม่มีลักษณะห้ามการมีภริยาหลายคน เนื่องจากไม่ได้มีการกำหนดบทลงโทษทางอาญาไว้สำหรับพฤติกรรมดังกล่าวเพียงบัญญัติอนุญาตให้ชายไทยสามารถจดทะเบียนภริยาได้คนเดียวซึ่งเป็นเรื่องทางแพ่งเท่านั้น²²

5.4.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489

การใช้กฎหมายอิสลามในระบบศาลไทยเริ่มต้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการนำแบบอย่างรูปแบบการปกครองของอังกฤษเหนือขามมาเลยในคาบสมุทรมลายูมาปรับใช้กับขามมาเลยในดินแดนสยาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการปกครองที่สยามต้องการ แสดงว่า ตนมีฐานะทัดเทียมนานาอารยประเทศในรูปแบบของการเป็นเจ้าอาณานิคมของสยามที่มีเหนือขามมุสลิมในดินแดนสยาม ด้วยการก่อตั้งศาสนาอิสลามขึ้นควบคู่กับศาลยุติธรรมของสยามเพื่อตั้งเอาอำนาจตุลาการออกจากองค์ราชา (Raja) ซึ่งเป็นผู้ปกครองดินแดนดั้งเดิมและให้มีโต๊ะกาลี หรือ กอฏี ซึ่งเป็นผู้รู้ในศาสนาอิสลามที่ได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐบาลสยาม เป็นผู้ใช้อำนาจวินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามแทน²³

ในระยะแรก การใช้กฎหมายอิสลามแก่ความแพ่งในเรื่องผัวเมียและมรดกจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณ 7 หัวเมืองมลายู ได้แก่ เมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะลอ เมืองรามัน และเมืองระแงะ ซึ่งได้แก่พื้นที่ของจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. 120 และในเวลาต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว และบรรพ 6 ว่าด้วยมรดก ในปี พ.ศ. 2477 หลักการใช้กฎหมายอิสลามในเรื่องครอบครัวในบริเวณ

²⁰ ได้แก่ เมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองยะลอ เมืองรามัน และเมืองระแงะ โปรดดู ข้อ 1 ของกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. 120.

²¹ โปรดดู ข้อ 5 ของสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ วันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 ซึ่งกำหนดให้ “เปลี่ยนอำนาจศาลต่างประเทศไปเป็นอำนาจศาลฝ่ายสยามตามระเบียบเมือง เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณะต่าง ๆ คือ กฎหมายลักษณะอาญาโทษ กฎหมายลักษณะแพ่งและการค้าขาย กฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาคดีแลกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญจัดตั้งศาล”.

²² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (น 5).

²³ โปรดดู ข้อ 32 ของกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. 120; see also Tamara Loos, Subject Siam: Family Law, and Colonial Modernity in Thailand (Silkworm Books 2006) 88.

7 หัวเมืองดังกล่าวก็ได้รับการรับรองในพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 5 และบรรพ 6 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เช่นเดียวกัน²⁴ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2489 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เพื่อให้ครอบคลุมการใช้กฎหมายอิสลามในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว และมรดกของอิสลามศาสนิกในคดีแพ่งของศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

แนวความคิดในการใช้กฎหมายอิสลามกับชาวมุสลิมในพื้นที่ 4 จังหวัดในเรื่องครอบครัวและมรดกยังคงได้รับการปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน และแม้จะมีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 ซึ่งแก้ไขบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จำนวนมาก โดยเฉพาะในเรื่องการสมรสและครอบครัวแต่ในมาตรา 66 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดยกเว้นไม่ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่แก้ไขเพิ่มเติมนั้น มาใช้บังคับแก่กรณีที่มีกฎหมายกำหนดเรื่องครอบครัวหรือมรดกไว้เป็นการเฉพาะซึ่งก็ได้แก่ การวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกชาวมุสลิมในศาลชั้นต้นของจังหวัดจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ที่ทั้งโจทก์ จำเลย หรือผู้ร้องในคดีไม่มีข้อพิพาท เป็นชาวมุสลิมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489

5.4.3 กฎหมายอิสลาม

กฎหมายอิสลามซึ่งนำมาบังคับใช้กับชาวมุสลิม คือ หลักศาสนาอิสลามอันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดก ซึ่งในที่นี้ไม่ถือว่ากฎหมายอิสลามดังกล่าวเป็นกฎหมายต่างประเทศ ศาลไทยโดยคณะตุลาการสามารถรับรู้ถึงกฎหมายอิสลามได้เอง โดยที่คู่ความไม่ต้องนำเสนอถึงการมีอยู่ของกฎหมายดังกล่าว²⁵ โดยหลักกฎหมายอิสลามอันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดกที่ใช้บังคับกับชาวมุสลิมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ประกอบไปด้วย 2 บรรพ ได้แก่ บรรพ 1 ครอบครัว ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับเงื่อนไขแห่งการสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา การขาดจากการสมรส มะฮัรหรือสินสอด และความสัมพันธ์ระหว่างบุพการีกับผู้สืบสันดาน และบรรพ 2 มรดก ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับพินัยกรรมและการแบ่งปันมรดก

การสมรสตามกฎหมายอิสลามเป็นการสมรสตามหลักศาสนาจึงมีความแตกต่างจากการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งอยู่มาก ทั้งในด้านความหมายและรูปแบบของการสมรสซึ่งหลักศาสนาอิสลามการสมรสเป็นเรื่องของชายกับหญิงที่มีสภาพแห่งร่างกายพร้อมที่จะสมรสและมีความต้องการทางเพศ โดยชายสามารถมีภริยาได้ไม่เกิน 4 คนในขณะเดียวกัน หากชายคนนั้นสามารถให้ความเป็นธรรมในการแบ่งเวรอยู่กับภริยาทุกคน ตลอดจนรูปแบบการสมรสที่ไม่จำเป็นต้องมีการดำเนินการทางทะเบียนหากแต่การสมรสย่อมสมบูรณ์โดยการแสดงเจตนาที่จะสมรสและการตอบรับยินยอมในการสมรสของทั้งสองฝ่ายภายใต้การรับรู้ของพยานอย่างน้อย 2 คน²⁶

²⁴ โปรดดู มาตรา 6 ของพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 และมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 6 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477.

²⁵ โปรดดู คำพิพากษาฎีกาที่ 1355/2479.

²⁶ สำนักงานศาลยุติธรรม, *คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)* (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2554) 20-22.

นอกจากความหมายและรูปแบบของการสมรสแล้ว หลักกฎหมายอิสลามยังกำหนดเงื่อนไขของการสมรสและให้คำแนะนำแก่ชายในการเลือกคู่สมรสด้วย เช่น ชายและหญิงต้องเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่บรรลุนิติภาวะแล้วและมีสติปัญญาเพียงพอ ชายพึงสมรสกับหญิงพรหมจารี เครื่องครัดในหลักศาสนาอิสลาม มีรูปโฉมสวยงามพอสมควร ร่ำรวยทรัพย์ สามารถมีบุตรได้มาก มีเชื้อสายหรือวงศ์ตระกูลที่ดีตามทัศนะอิสลามและไม่พึงสมรสกับหญิงผู้ซึ่งเกิดจากการผิดประเวณี หรือเป็นญาติใกล้ชิดหรือเป็นบุตรของผู้ฟาสิก (คนบาป)²⁷ หากไม่สามารถหาได้ครบถ้วนสิ่งสำคัญ คือ ให้หาคู่สมรสที่ศรัทธาในพระเจ้าด้วยกันหรือหมายถึงผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามด้วยกันตั้งเฝ้าการในคัมภีร์อัลกุรอานที่ว่า “และพวกเจ้าอย่าแต่งงานกับหญิงที่ตั้งภาคี (มุชริก) จนกว่านางจะศรัทธา และอย่าให้หญิงผู้ศรัทธาแต่งงานกับชายที่ตั้งภาคี จนกว่าเขาจะศรัทธา...”²⁸ ดังนั้นชาวมุสลิมส่วนใหญ่มักเลือกสมรสกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักศาสนบัญญัติและเพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงทางศรัทธาและวัฒนธรรมภายในครอบครัว

5.4.4 ความพยายามในการปฏิรูปกฎหมายอิสลามโดยการยกย่องพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก พ.ศ.

การปฏิรูปกฎหมายอิสลามในระบบกฎหมายไทยนอกจากจะเริ่มตั้งแต่การนำรูปแบบการปกครองชาวมุสลิมของอังกฤษในสหพันธรัฐมลายูมาใช้กับบริเวณ 7 หัวเมืองมลายู โดยการบัญญัติกฎหมายข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ร.ศ. 120 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 ศาสนาอิสลามได้กลับมาเป็นประเด็นในการปฏิรูปอีกครั้งโดยการตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 และการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นการรับรองหลักการ และคำสอนในศาสนาอิสลามให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศ อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการปฏิรูปกฎหมายอิสลามยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง อาทิ ข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิรูปกฎหมายอิสลามในข้อเรียกร้อง 7 ประการของหะยีสูลหลง อับดุลกอเดร์ โต๊ะมีนา ในปี พ.ศ. 2490 โดยการเรียกร้องให้สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดซึ่งก่อตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 สามารถออกกฎหมายเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและชนบประเพณี และการเรียกร้องให้แยกศาลศาสนาออกจากศาลจังหวัด ซึ่งในขณะนั้นอำนาจพิจารณาคดีแพ่งว่าด้วยครอบครัวและมรดกตามหลักศาสนาอิสลาม ถูกกำหนดให้เป็นอำนาจของศาลชั้นต้นในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489²⁹

ในปี พ.ศ. 2567 ได้มีความพยายามอีกครั้งในการปฏิรูปการใช้กฎหมายอิสลามแก่ชาวมุสลิมในเรื่องครอบครัวและมรดกให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยการเสนอร่างพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก พ.ศ. โดยนายกมลศักดิ์ ลีวาเมาะ พรรคประชาชาติกับคณะ เพื่อให้ยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 พร้อมทั้งกำหนดให้การพิจารณาพิพากษาและวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก รวมถึงสภาพ

²⁷ เฟิงอ้าง 22.

²⁸ อัลกุรอาน 2:221.

²⁹ อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 'ปรีดี พนมยงค์ และ หะยีสูลหลง กับ สถานการณ์ความไม่สงบและสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้' (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 13 สิงหาคม 2566) <<https://pridi.or.th/th/content/2023/08/1643>> สืบค้นวันที่ 26 มีนาคม 2568.

และสิทธิของบุคคลอื่นเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ซึ่งมุสลิมเป็นคู่ความในขณะมูลคดีเกิดหรือมุสลิมเป็นผู้เสนอคำขอในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท หรือในคดีที่เกี่ยวกับมรดกในกรณีที่เจ้ามรดกเป็นมุสลิมให้บังคับตามหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก โดยกำหนดให้มืองค์คณะคดีครอบครัวและมรดกอิสลามในศาลแพ่ง ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลจังหวัด และศาลฎีกา และกำหนดกระบวนการพิจารณาคดีไว้เป็นการเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยให้ชาวมุสลิมได้รับการปฏิบัติเป็นอย่างดีเท่าเทียมไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก พ.ศ. ดังกล่าวจะนำไปสู่การก่อตั้งตำแหน่งหน้าที่เพิ่มขึ้นในศาลยุติธรรม อันได้แก่ การกำหนดให้มืองค์คณะคดีครอบครัวและมรดกอิสลามซึ่งต้องประกอบด้วยคณะตุลาการชั้นในศาลแพ่ง ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลจังหวัด และศาลฎีกา ตลอดจนกำหนดให้สำนักงานศาลยุติธรรมจัดให้มีตำแหน่งเจ้าพนักงานคดีอิสลามขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจ่ายเงินแผ่นดิน อันทำให้ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินตามมาตรา 133 และ 134 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาผู้แทนราษฎรได้ ต่อเมื่อได้รับคำรับรองจากนายกรัฐมนตรีเสียก่อนแต่ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้รับคำรับรองจากนายกรัฐมนตรีจึงเป็นอันตกไป

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์มีรูปแบบรายการต่าง ๆ คือ

1) การสัมภาษณ์รายบุคคล จะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) โดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key – Informants) ได้แก่ ครอบครัวคนไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีภรรยามากกว่า 1 คน และครอบครัวคนไทยพุทธ

2) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) เป็นรูปแบบที่ใช้แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มในการวิเคราะห์ชุมชน โดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลหลากหลายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกครอบครัว สามี ภรรยา ในครอบครัวที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

3) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จะเป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลเสริมวิธีการอื่น ๆ โดยใช้กระบวนการสังเกต เช่น การเยี่ยมเยียนสมาชิกครอบครัวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

6.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสารและสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ต่าง ๆ เป็นการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ หรือสร้างแบบสอบถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลในการศึกษาวิจัย ส่วนต่อไปดังนี้ 1. หนังสือ บทความ และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวและกฎหมายครอบครัว 2. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้ที่เคยทำการศึกษามาก่อน

7. วิธีการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) ในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ โดยวิธีการดังนี้

7.1 การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบจาก เวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน

7.2 เปรียบเทียบจากการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างกันในกระบวนการรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันเพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงความเป็นจริงหรือไม่ เช่น การซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

8. ผลการวิจัย

8.1 รูปแบบการสร้างครอบครัวของครอบครัวไทยพุทธและไทยมุสลิมจากแนวคิดของพัฒนาการการสร้างครอบครัวของ Duvall

8.1.1 กรณีศึกษาครอบครัวคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ

สำหรับครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทยผู้วิจัยเลือกครอบครัวคุณเอ็ม (นามสมมติ) ข้าราชการตำรวจที่ปัจจุบันเกษียณอายุแล้ว โดยเลือกบทสัมภาษณ์ตามพัฒนาการการเกิดครอบครัว 4 ระยะ ดังต่อไปนี้

1) ระยะเสน่หาก่อนแต่งงาน-ระยะข่าวใหม่ปลามัน

“เจอกันสมัยเรียนมหาวิทยาลัยครับ ผมเรียนอยู่ที่คณะนิติศาสตร์ ส่วนแฟนอยู่คณะศิลปศาสตร์ มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันตอนอยู่มหาวิทยาลัย โดยเริ่มจากการเป็นเพื่อนและคบหากัน ย้ายมาอยู่ด้วยกันจนเรียนจบ พอผมเที่ยวบวชเป็นร้อยตำรวจตรีได้ ก็ให้ผู้ใหญ่ไปสุขอ ตอนนั้นภรรยาทำงานธนาคารหลังเรียนจบ”³⁰

จากคำสัมภาษณ์ฝ่ายชายเป็นนายตำรวจสัญญาบัตรยศพันตำรวจเอก เกษียณอายุจากการรับราชการตำรวจแล้ว ปัจจุบันอายุ 65 ปี เล่าถึงระยะเสน่หาก่อนแต่งงาน ว่าได้พบกับภรรยาในช่วงที่เรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยเดียวกัน คบหากันอยู่ 4 ปี จนสำเร็จการศึกษา ระยะนี้เป็นระยะที่ทั้งสองคนได้มีโอกาสศึกษาดูใจ เรียนรู้นิสัย โดยทั้งคู่คบหาเป็นแฟนกันอย่างเปิดเผย ผู้ใหญ่รับรู้ และเนื่องจากการอยู่กินกันก่อนแต่งงานในวัยเรียนจึงได้มีการหมั้นหมายเอาไว้ก่อน สาเหตุก็เนื่องมาจากสภาพสังคมในขณะนั้นการอยู่ก่อนแต่งงานยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทย การหมั้นหมายในขณะเรียนเนื่องจากทั้งสองย้ายมาอยู่ร่วมกันจึงเป็นการสร้างความสบายใจต่อผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเพื่อป้องกันฝ่ายหญิงเสียหาย ดังนั้นระยะเวลาเสน่หาก่อนแต่งงานและระยะข่าวใหม่ปลามันของทั้งคู่เริ่มขึ้นในช่วงรั้วมหาวิทยาลัย

2) ระยะของการมีบุตรสืบสกุล

ระยะการมีบุตรสืบสกุลเริ่มตั้งแต่ช่วงตั้งครรภ์ซึ่งในระยะนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่ทั้งสองคนสมรสมาแล้ว 2 ปี แสดงให้เห็นว่าประเพณีการสมรสมีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจมีบุตร โดยทั้งคู่มีการสมรสกัน

³⁰ คุณเอ็ม (นามสมมติ), สัมภาษณ์โดย ภคพล เส้นขาว (20 มิถุนายน 2567).

หลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและใช้เวลาถึง 2 ปีก่อนที่จะตั้งครุฑและมีบุตร ทั้งคู่มีบุตรสาวด้วยกัน 1 คน “ผมกับภรรยา มีลูกสาวด้วยกัน 1 คน มีหลังจากแต่งงานได้ 2 ปี ปัจจุบันเรียนต่อด้านเภสัชอยู่ที่ประเทศอังกฤษ”³¹ จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน ทั้ง 2 คนทุ่มเทให้กับการเลี้ยงดูลูกสาว จนปัจจุบันลูกสาวได้ทุนไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ในด้านเภสัชศาสตร์ที่ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ทั้ง 2 คนต้องทุ่มเทในการให้การศึกษาและเลี้ยงดูลูกสาวอย่างเหน็ดเหนื่อย

3) ระยะที่ลูกพ้นอกพอกับแม่

สำหรับครอบครัวของกรณีศึกษาเริ่มตั้งแต่เมื่อลูกสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่คณะเภสัชศาสตร์ ไปทำงานที่โรงพยาบาลแล้วสอบได้ทุน ก.พ. เพื่อไปเรียนต่อต่างประเทศ “ตอนนี้ลูกสาวไปเรียนปีนี้จะกลับบ้าน 2 ครั้ง เรา 2 คนก็มีเวลาอยู่ด้วยกัน 2 คนมากขึ้น ไปไหนมาไหนก็ไปกัน 2 คน เกษียณแล้วทั้งคู่”³² 2 สามีภรรยาที่อยู่ในวัยเกษียณจึงใช้เวลาว่างจากการไปเที่ยวด้วยกัน 2 คน และทำกิจกรรมร่วมกัน แต่เนื่องจากภรรยาสุขภาพไม่แข็งแรงทำให้เวลาส่วนใหญ่ของทั้งคู่หมดไปกับการรักษาพยาบาล³³

กรณีศึกษาดังกล่าวแสดงถึงพัฒนาการการก่อสร้างครอบครัวที่ค่อนข้างราบเรียบ ถึงแม้ว่าในช่วงแรกจะทำการสิ่งที่ผิดประเพณีไทยหรือสิ่งที่ เป็นข้อต้องห้าม คือ การย้ายมาอาศัยอยู่ร่วมกันก่อนสมรสในวัยเรียนนั่นเอง

8.1.2 กรณีศึกษาครอบครัวคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม

สำหรับประเทศไทยนั้นศาสนาอิสลามมีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 2 รองจากศาสนาพุทธ³⁴ พบโดยมากในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลรวมไปถึงบริเวณ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมีสภาพบังคับเป็นกฎหมายด้วย การสร้างครอบครัวของชาวมุสลิมนั้นหากมองอย่างผิวเผินโดยทั่วไปอาจเห็นได้ว่าไม่ได้มีความแตกต่างจากคนในศาสนาอื่น เพียงแต่หากวิเคราะห์ตามหลักการของศาสนาอิสลามจริง ๆ แล้ว การเกิดขึ้นของครอบครัวของศาสนาอิสลามมีความแตกต่างออกไป เนื่องจากศาสนาอิสลามมีกฎเกณฑ์ในเรื่องการก่อตั้งครอบครัวที่เคร่งครัดแม้ในทางปฏิบัติอาจพบว่า ชาวมุสลิมในภาพรวมของประเทศไทยจะมีทั้งส่วนที่ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด และส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาบ้าง แต่กรณีนี้เลือกมาศึกษานั้นเลือกมาจากผู้ที่ปฏิบัติตามตามหลักการมีครอบครัวของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด

1) ระยะเสนาห์ก่อนแต่งงาน-ระยะข่าวใหม่ปลามัน

ครอบครัวมุสลิมที่เลือกศึกษาอาศัยอยู่ที่จังหวัดยะลา ฝ่ายชายปัจจุบันอยู่ในวัย 65 ปี มีสวนยางพาราที่เป็นมรดกครอบครัว จบการศึกษาระดับปริญญาตรีด้านกฎหมายอิสลามจากมหาวิทยาลัยในประเทศมาเลเซีย ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาปัจจุบันทำธุรกิจครอบครัวส่งออกผ้าอูญาบและเปิดโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม มีภรรยา 2 คน ภรรยาคนแรกสมรสเมื่อจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก่อนที่จะไปเรียนต่อที่ประเทศมาเลเซีย มีลูกสาวด้วยกัน 2 คน จนกระทั่งเมื่อฝ่ายชายอายุได้ 45 ปี ได้ทำการสมรสกับภรรยาคนที่ 2

³¹ เฟิ่งอ้าง.

³² เฟิ่งอ้าง.

³³ เฟิ่งอ้าง.

³⁴ มัทนี คำสำราญ และ ณัฐนุช วณิชย์กุล, ‘ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของชาวมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร’ (2559) 6(12) วารสาร อัล-อิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 79, 81.

ซึ่งในขณะนั้นมีอายุ 35 ปี เป็นญาติกันและเป็นมายามีคนก่อนเสียชีวิต ฝ่ายชายสงสารจึงให้ผู้ใหญ่ไปสู้อขอโดย ภรรยาคนที่ 1 รับรู้และอนุญาต ปัจจุบันมีลูกชายกับภรรยาคนที่ 2 อีก 1 คน รูปแบบการสมรสทั้ง 2 ครั้งของฝ่าย ชายมีความแตกต่างกันโดยครั้งแรกนั้นผู้ใหญ่ไปสู้อขอให้ การพบเจอครั้งแรกระหว่างบ่าวสาวคือหลังวันสู้อแล้ว และเนื่องจากศาสนาอิสลามไม่เปิดโอกาสให้ชายหญิงได้ทำความคุ้นเคยหรือจีบกันก่อนแต่งงาน โดยเฉพาะ สังคมชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การสมรสจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว โดยคู่สมรสค่อยมี โอกาสทำความคุ้นเคยกันในภายหลังหรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า คือ การจีบหลังแต่งงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่อนุญาตตาม หลักศาสนาอิสลาม ชีวิตการสมรสครั้งแรกนั้นก็ราบรื่นมาด้วยดีอีกหลายสิบปีจนทั้งคู่มีลูกสาวด้วยกันถึง 2 คน สำหรับการสมรสครั้งที่ 2 เกิดขึ้นกับญาติรุ่นน้องที่เป็นหม้ายทำให้ผู้หญิงในวัย 35 ปี และไม่มีลูกซึ่งทำหน้าที่ เป็นแม่บ้านให้กับสามีคนก่อนมาตลอดชีวิต เกิดความลำบากในการใช้ชีวิต ฝ่ายชายเกิดความสงสารและ เนื่องจากมีฐานะที่มั่นคง คือ มีสวนยางและเปิดโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดยะลาจึงให้ผู้ใหญ่ไปสู้อขอ มาเป็นภรรยา การสมรสครั้งนี้จึงเป็นการสมรสจากความเห็นอกเห็นใจ ชีวิตหลังสมรสกับภรรยา 2 คน ราบรื่น และไม่ได้มีปัญหาชีวิต ฝ่ายชายปลูกบ้านให้อยู่คนละหลังในอาณาเขตเดียวกัน ภรรยาคนแรกอาศัยอยู่ร่วมกับ ลูกสาว 2 คน ภรรยาคนที่ 2 อาศัยอยู่ร่วมกับลูกชายคนเล็กในบ้านอีก 1 หลังที่ฝ่ายชายปลูกให้ โดยฝ่ายชายได้ จัดสรรให้ความยุติธรรมไว้เพื่อให้เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม ฝ่ายชายจะแบ่งวันและเวลาเพื่อความยุติธรรม ระหว่าง 2 บ้าน อันช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในครัวเรือนแต่สามารถปรับเปลี่ยนได้หากภรรยาทั้ง 2 ฝ่ายยินยอม ทั้งครอบครัวอยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ปัญหาเกิดขึ้นในช่วงแรกตามปกติที่อาจมีการหึงหวงกันบ้างแต่เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายชินแล้วก็อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นครอบครัวใหญ่ และหากพิจารณาถึงรูปแบบครอบครัวที่อาศัยอยู่ ร่วมกันระหว่างสามี 1 คน กับภรรยา 2 คน ก็ย่อมจะไม่สอดคล้องกับระบบกฎหมายไทยที่เป็นระบบผัวเดียว เมียเดียวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่สำหรับสังคมชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แม้ รูปแบบครอบครัวดังกล่าวจะไม่สามารถพบได้บ่อยนักแต่ก็ไม่ใช่อะไรที่ผิดปกติในสังคมมุสลิมแต่อย่างใด

2) ระยะของการมีบุตรสืบสกุล-ระยะที่ลูกพ้นอกพ่อแม่

ในระยะของการมีบุตรสืบสกุลนั้นฝ่ายชายมีภรรยา 2 คน และมีลูกสาว 2 คน จากภรรยาคน แรกและลูกชายอีก 1 คน จากภรรยาคนที่ 2 เนื่องจากฝ่ายชายสมรสกับภรรยาคนแรกตั้งแต่วัยรุ่นคือทั้งคู่อายุ เพียง 18 ปี ลูกสาวคนแรกสำเร็จการศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันรับราชการ ส่วนท้องถิ่นอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ภูมิลำเนา สมรสแล้วมีลูกทั้งหมด 4 คน แยกครอบครัว ออกไปตั้งแต่อายุ 21 ปี หลังจากสำเร็จการศึกษา สามีเป็นครูสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนสอนศาสนาของ พ่อ ลูกสาวคนที่ 2 สำเร็จการศึกษาจากคณะมนุษยศาสตร์ สาขาภาษาเกาหลี จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัจจุบันสมรสแล้วเช่นเดียวกัน ภายหลังจบการศึกษาสมรสกับนายแพทย์ชาวมาเลเซีย ปัจจุบันเป็นแม่บ้านอยู่ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ มีลูกชาย 2 คน เมื่อลูกสาวอยู่ในวัยรุ่นเป็นผู้เป็นพ่อในวัย 45 ปี ได้สมรส กับภรรยาคนที่ 2 หลังสมรสกับภรรยาคนที่ 2 ได้ 5 ปี มีลูกชายคนเล็ก 1 คน ปัจจุบันกำลังเรียนในระดับ มัธยมศึกษา

ปัจจุบันฝ่ายชายอายุ 65 ปี ใช้ชีวิตอยู่กับภรรยาทั้ง 2 คนในบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กันพร้อมทั้งลูกชาย คนเล็กเนื่องจากลูกสาวทั้ง 2 คน ต่างก็สมรสแล้วย้ายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของสามี ครอบครัวของลูกสาว คนโตซึ่งมีบ้านอยู่ในบริเวณใกล้เคียงมักจะพาหลานมาหาเยี่ยมพ่อแม่บ่อย ๆ แต่ลูกสาวคนที่ 2 ที่ย้ายไปอยู่ที่ มาเลเซียกับสามีจะกลับบ้านเพียงปีละ 1 ครั้ง จึงอาจกล่าวได้ว่าชีวิตในวัย 65 ของครอบครัวไทยมุสลิมรายนี้ ที่ แม้จะมีบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างจากคนไทยพุทธทั่วไป แต่ก็มีความสุขดีอันเนื่องมาจากพวกเขายึดมั่นใน หลักการของศาสนาอิสลามที่เน้นการให้ความยุติธรรมต่อการปกครองภรรยาทั้ง 2 คนเป็นอย่างดี

9. อภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาเปรียบเทียบการสร้างครอบครัวในสังคมไทยผ่านการศึกษาครอบครัวของคนไทยพุทธ และคนไทยมุสลิม โดยอาศัยพัฒนาการในการสร้างครอบครัว 4 ระยะ สามารถสรุปผลออกมาได้ ดังต่อไปนี้

9.1 ระยะเสนหาก่อนแต่งงาน

ศาสนาอิสลามไม่ให้มีการล่วงประเวณี หรือการพบปะพูดคุยฉันคู่สาวก่อนแต่งงาน เพราะถือว่าการใกล้ชิดระหว่างเพศตรงข้าม อาจจะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสโดยมีโองการในคัมภีร์บอภบทลงโทษของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสไว้อย่างชัดเจน³⁵ และถูกนำมาใช้จริงในประเทศที่น่ากฎหมายชารีอะฮ์มาใช้เพื่อลงโทษผู้ที่ละเมิด แม้ระบบกฎหมายไทยจะไม่ได้รับเอาหลักกฎหมายดังกล่าวมาบังคับใช้กับชาวมุสลิมในประเทศไทย แต่ในทุกหนทางที่จะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสชาวมุสลิมจะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติระยะเสนหาก่อนแต่งงานหรือภาวะรักแรกพบ ซึ่งในกรณีศึกษาครอบครัวไทยมุสลิม สามิและภรรยาคนแรกได้พบเจอกันในวันที่ผู้ใหญ่ไปสู่ขอเจ้าสาว หลังจากวันสู่ขอฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้เรียนรู้กันผ่านผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย เพื่อนและคนรอบข้าง ระยะเสนหาก่อนแต่งงานจึงเกิดขึ้นหลังจากทั้งสองฝ่ายสมรสตรงกับคำสัมภาษณ์ว่าเป็นการจีบหลังแต่งงาน โดยยึดเกณฑ์การเลือกหญิงเป็นคู่ครองดังหะดีษต่อไปนี้ 1. ทรัพย์สิน 2. วงศ์ตระกูล 3. ความสวยงาม 4. ศาสนา คุณสมบัติทั้ง 4 ประการ ของหญิงนี้จึงเป็นพื้นฐานในการเลือกคู่ครอง

“สตรีจะถูกแต่งงานด้วยเหตุปัจจัยสี่ประการคือ 1. ทรัพย์สินของนาง 2. วงศ์ตระกูลของนาง 3. ความงามของนาง และ 4. ศาสนาของนาง ดังนั้นจึงเลือกสตรีที่เคร่งครัดในศาสนาเถิด เพื่อความสุขสมบูรณ์ของเจ้า”³⁶

ในขณะที่ฝ่ายหญิงเมื่อมีฝ่ายชายมาสู่ขอแล้วก็มีหลักเกณฑ์ในการเลือกชายเป็นคู่ครองดังหะดีษต่อไปนี้ 1. ศาสนา 2. มารยาท

“เมื่อมีชายใดมาสู่ขอที่ท่านพอใจใน ศาสนา และ มารยาท ของเขาแล้ว ก็จงให้แต่งงานกับเขาเสีย หากท่านไม่ทำ จะเกิดความวุ่นวายในแผ่นดินและความเสื่อมเสียอย่างใหญ่หลวง”³⁷

กล่าวคือ ผู้ชายคนนั้นได้นับถือศาสนาอิสลามและมีศรัทธาในพระเจ้าหรือไม่และพิจารณาจากมารยาทของเขา ซึ่งเมื่อเป็นไปตามเงื่อนไขดังกล่าวแล้วศาสนาอิสลามก็สนับสนุนให้มีการสมรสเกิดขึ้น

นอกจากนั้นหลักการของศาสนาอิสลามยังได้อนุญาตให้ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งและไม่เกิน 4 คน บนเงื่อนไขที่ว่า ฝ่ายชายมีฐานะสามารถเลี้ยงดูภรรยาทุกคนได้และสามารถให้ความยุติธรรม ในการจัดสรรเวลาและความรักให้กับภรรยาทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ครอบครัวของกรณีศึกษาได้สมรสกับภรรยาคนที่ 2 ที่เป็นคนรู้จักกันและสามิเสียชีวิตซึ่งสาเหตุในการสมรสครั้งที่ 2 มีที่มาจากความสงสาร อย่างไรก็ตามเนื่องจากฝ่ายชายมีฐานะมั่นคงเป็นเจ้าของโรงเรียนสอนศาสนาเอกชนในจังหวัดยะลา สามารถเลี้ยงดูภรรยาทั้ง 2 คน ได้ในระดับที่ไม่ลำบากและลูกสาวทั้ง 2 คนจากภรรยาคนแรกก็โตแล้ว แม้ในตอนแรกจะมีปัญหาบ้างแต่

³⁵ “หญิงและชายที่ผิดประเวณี (โดยที่เข้างทั้งสองไม่เคยร่วมประเวณีจากการสมสู่ที่ถูกต้อง) พวกเขาจึงเขียนตีกาทั้งสองคน ๑ ๑๐๐ ครั้ง และอย่าให้มีความสงสารต่อเขทั้งสองในเรื่องศาสนาของอัลเลาะห์” (ซูเราะห์ อัน-นุร อายะห์ที่ 2).

³⁶ Al-Bukhari, Sahih al-Bukhari (n 12).

³⁷ At-Tirmidhi, Jami' at-Tirmidhi Hadith 1084 (Dar-us-Salam, n.d.).

เมื่อสามารถจัดการได้ครบครันก็ดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนและกฎหมายอิสลามที่อนุญาตการมีภริยามากกว่า 1 คนแต่ไม่เกิน 4 คนให้สามารถกระทำได้ในพื้นที่จังหวัดยะลาซึ่งเป็นภูมิลำเนาของกรณีศึกษา โดยจำนวนภริยาขึ้นอยู่กับความสามารถของสามีในการดูแลภริยาทุกคนได้อย่างเท่าเทียมกันซึ่งเป็นเรื่องภายในครอบครัวของคู่สมรส

สำหรับศาสนาพุทธนั้นได้ให้อิสระเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง โดยไม่มีการกำหนดคุณสมบัติของคู่สมรสโดยเฉพาะฝ่ายหญิงซึ่งก็มีความสอดคล้องกับระบบกฎหมายครอบครัวในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่คู่สมรสทั้ง 2 ฝ่ายมีสถานะเท่าเทียมกัน ทั้งในด้านการสมรสและการครองเรือน โดยไม่มีการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับคุณลักษณะของคู่สมรสฝ่ายหญิงและคู่สมรสทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นเพศใดต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการครองเรือน³⁸ แม้ว่าการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงสาวก่อนสมรสจะเป็นเรื่องที่ไม่อาจยอมรับได้ในทางศีลธรรม เนื่องจากการล่วงประเวณีหญิงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดานั้นเป็นฝ่าฝืนข้อห้ามการประพฤติดิล्लीกเมียของผู้อื่นในศีล 5 ของศาสนาพุทธ แต่ด้วยเหตุที่ระบบกฎหมายไทยไม่มีกฎหมายกำหนดความผิดของการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสไว้ จึงทำให้การคบหาระหว่างชายกับหญิงตลอดจนการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสเป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นได้ ตรงกับกรณีศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งทั้งสองฝ่ายพบเจอกันในช่วงที่ศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาหลังจากคบหาใจกันสักพักแล้วก็เลือกที่จะย้ายมาอาศัยอยู่ร่วมกันก่อนสมรส แต่เพื่อไม่ให้เป็นการผิดต่อศีลธรรมและจารีตประเพณีเมื่อผู้ใหญ่ของทั้ง 2 ฝ่ายรับรู้ จึงได้ขอให้ทั้ง 2 ฝ่ายหมั่นกันก่อนอันจะช่วยป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นกับฝ่ายหญิง กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของสังคมไทยในปัจจุบันดังกล่าวข้างต้นนี้แตกต่างจากบริบทของสังคมไทยในอดีต ซึ่งหญิงจะได้รับการยกย่องและคุ้มครองภายใต้สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเพศและการสมรส การชู้สาวหรือการอยู่กินก่อนสมรสจึงเป็นเรื่องที่มีบทลงโทษค่อนข้างรุนแรงอันเป็นผลของระบบครอบครัวและวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทยในอดีตที่เป็นสังคมกสิกรรม³⁹

9.2 ระยะข่าวใหม่ปลามัน

หลังจากที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้ย้ายมาอยู่ร่วมกันหรือหลังจากมีความสัมพันธ์ทางเพศแล้ว ถือได้ว่าเริ่มต้นระยะข่าวใหม่ปลามัน ในช่วงระยะดังกล่าวของทั้ง 2 กรณี ในคู่สมรสกรณีศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามความสัมพันธ์ดังกล่าว เกิดขึ้นภายหลังการสมรสเพราะทั้งคู่ไม่เคยทำความรู้จักกันก่อนสมรส อันเนื่องมาจากหลักการพื้นฐานของศาสนาอิสลามที่ไม่อนุญาตการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสประกอบกับมีบทลงโทษตามหลักศาสนาที่รุนแรงและมักจะมีการแทรกแซงทางสังคม ในขณะที่ กรณีศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธนั้นแม้ในศาสนาพุทธจะมีข้อห้ามการผิดลัทธิ และถือว่าเกิดความเสื่อมเสียต่อชื่อเสียงของหญิงและครอบครัวฝ่ายหญิง แต่เนื่องจากไม่ได้มีบทลงโทษอย่างเป็นรูปธรรมในระบบกฎหมายไทยต่อการอยู่กินร่วมกันก่อนแต่งงาน ทำให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีโอกาสได้คบหาทำความรู้จักกันก่อนสมรสหรือเกินเลยจนถึงขั้น

³⁸ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 11, วิญญูชน 2565) 184.

³⁹ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ), จดหมายเหตุลาลูแบร์ เล่ม 1 (องค์การคำของคุรุสภา 2505) 111-113, 217-218, 230, 233., ฌัก-บัพติสต์ ปาลเลอกซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 4, สันต์ ท. โกมลบุตร แปล, ศรีปัญญา 2552) 139-155.; ยศ สันตสมบัติ, 'การทำความเข้าใจ "เพศสถานะ" และ "เพศวิถี" ในสังคมไทย' ใน อมรา พงศาพิชญ์ (บรรณาธิการ), เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2548) 10-11, 18.

ตัดสินใจย้ายมาอาศัยอยู่ร่วมกันในหอพักเดียวกันในขณะที่คบหาอยู่กัน ระยะข่าวใหม่ปลามันของคู่สมรสซึ่งนับถือศาสนาพุทธจึงสามารถเกิดขึ้นได้แม้ยังไม่มีพิธีสมรส

9.3 ระยะการมีบุตรสืบสกุล

ระยะการมีบุตรสืบสกุลในกรณีศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนครอบครัวชาวพุทธทั่วไป เริ่มขึ้นภายหลังจากการสมรส 2 ปี ในขณะที่กรณีศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนครอบครัวชาวมุสลิม ระยะการมีบุตรสืบสกุล เริ่มต้นขึ้นที่หลังการสมรสในช่วงวัยรุ่น และสำหรับภรรยาคนที่ 2 ระยะการมีบุตรสืบสกุลเริ่มต้นขึ้นภายหลังการสมรส 5 ปี ระยะการมีบุตรสืบสกุลนั้น ตามปกติแล้วเริ่มจากตั้งแต่เมื่อภรรยาเริ่มตั้งครรภ์บุตรคนแรกความสัมพันธ์ที่มีกันเพียง 2 คน ในระยะข่าวใหม่ปลามันนั้น จะหมดไปเมื่อฝ่ายหญิงเริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งมีบุตร เนื่องจากสมาชิกที่เพิ่มขึ้นความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้น ในระยะนี้ทั้ง 2 ฝ่าย จึงต้องไปทุ่มเทให้กับการทำงานดูแลลูกที่เกิดขึ้นสำหรับครอบครัวกรณีศึกษาทั้งสองศาสนามีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากระยะการมีบุตรสืบสกุลเกิดขึ้นหลังการสมรส เพราะถึงแม้ว่าศาสนาพุทธจะไม่มีข้อห้ามสำหรับการมีบุตรก่อนสมรส รวมทั้งระบบกฎหมายไทยที่เปิดช่องให้บุตรนอกสมรสซึ่งบิดาได้รับรองแล้วเป็นทายาทโดยธรรมที่สามารถรับมรดกของบิดาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ แต่เนื่องจากกรอบจารีตประเพณีที่ไม่ได้รับการยอมรับและเพื่อหลีกเลี่ยงคำติฉินนินทา ถึงแม้ว่าครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธจะมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสหรือการอยู่ก่อนแต่ง แต่การมีบุตรเกิดขึ้นหลังจากสำเร็จการศึกษาและสมรสแล้วถึง 2 ปี ในขณะที่คู่สมรสที่นับถือศาสนาอิสลามเนื่องจากสมรสตั้งแต่อายุในวัยรุ่นคือในวัย 18 ปี ลูกสาวคนแรกเกิดเมื่อภายหลังการสมรสเพียง 1 ปี และหลังจากนั้นอีก 5 ปี ลูกสาวคนที่ 2 จึงเกิดขึ้นและเนื่องจากฝ่ายชายมีรายได้จากมรดกครอบครัวเป็นสวนยางพาราและมีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามทำให้การมีลูกไม่เป็นปัญหาแม้ในขณะนั้นฝ่ายชายจะต้องไปเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาที่ประเทศมาเลเซีย

9.4 ระยะช่วงที่ลูกพ้นจากอกพ่อแม่

ระยะนี้ตามปกติแล้วเริ่มเมื่อ ลูกทุกคนพ้นวัยศึกษาและออกไปทำงานพร้อมกับแม่ก็พ้นภาระที่ต้องทุ่มเทให้ลูก และจะหันมาให้ความสนใจกันเองมากขึ้นมีการทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งในกรณีศึกษา ทั้งที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธต่างอยู่ในกลุ่มผู้สูงวัยและไม่ได้มีความแตกต่างในเรื่องการใช้ชีวิต แต่สิ่งที่แตกต่างคือเนื่องจากศาสนาอิสลามอนุญาตให้มีภรรยาได้มากกว่า 1 คนแต่ไม่เกิน 4 คน ในกรณีศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามจึงมีการสมรสกับภรรยาคนที่ 2 และมีลูกคนเล็กทำให้ยังอยู่ในระยะของการมีบุตรสืบสกุลแม้จะมีอายุมากแล้ว

ระยะเวลาที่ลูกพ้นจากอกพ่อแม่ของทั้ง 2 ครอบครัว ตามหลักคือช่วงเวลาที่ลูกเติบโตไปทำงานมีชีวิตครอบครัวเป็นของตนเอง สำหรับครอบครัวกรณีศึกษาซึ่งเป็นครอบครัวข้าราชการตำรวจหันกลับมาให้ความสนใจกันอีกครั้ง เมื่อลูกสาวเพียงคนเดียวเดินทางไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ ในขณะที่กรณีศึกษาที่ครอบครัวชาวมุสลิมเป็นครอบครัวพหุภรรยาสามีมีภรรยา 2 คน เมื่อลูกสาว 2 คนจากภรรยาคนแรกมีครอบครัวไปแล้วแต่ในการสมรสกับภรรยาคนที่ 2 มีลูกชายคนเล็กอีก 1 คน ทำให้ช่วงที่ลูกพ้นจากอกพ่อแม่ยังไม่ถึง ภรรยาทั้ง 2 คนก็ช่วยกันเลี้ยงลูกอีกคนต่อไปอีก

จากผลการศึกษาระยะเวลาครอบครัวของกรณีศึกษา แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างและปัจจัยของพัฒนาการ การเกิดครอบครัวของกลุ่มคนที่นับถือศาสนา 2 ศาสนา ในประเทศไทย โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตลอดจนปรัชญาของศาสนาพุทธให้อิสระและความเสมอภาคแก่คู่สมรสในการเลือกคู่ครอง โดยหลักธรรมการครองเรือนที่มีความใกล้เคียงกับการสร้างครอบครัว คือ ขรവാสาธรรม 4 อันได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ทั้ง 4 ประการนั้นเป็นเพียงหลักสำหรับการครองคู่ของคู่สมรสให้ยาวนาน ในขณะที่ศาสนาอิสลามมี

การระบุเอาไว้อย่างชัดเจนถึงแนวทางการเลือกคู่ครองและการใช้ชีวิตครอบครัวของสามีภรรยาในระยะต่าง ๆ ซึ่งจะต้องถือปฏิบัติระบุไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานและหะดีษตลอดจนกฎหมายอิสลาม

10. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

การนำกรณีศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธมาวิเคราะห์ประกอบกับบริบททางกฎหมาย ทำให้ทราบถึงแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการสร้างครอบครัว สิ่งที่พบ คือ ด้วยหลักและข้อห้ามของศาสนาอิสลามซึ่งมีสภาพบังคับในฐานะกฎหมายครอบครัวด้วยนั้นทำให้การสร้างครอบครัวในช่วงระยะเสนหาก่อนแต่งงานเริ่มขึ้นหลังการสมรส และระยะการมีบุตรสืบสกุลเกิดขึ้นเร็ว เนื่องจากอายุของผู้สมรสรวมไปถึงการเลือกคู่ครองที่สนับสนุนให้แต่งงานกับผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน ในระยะข้าวใหม่ปลามันนั้น เนื่องจากมีหลักศาสนาให้ผู้ชายมุสลิมสามารถทำการสมรสกับภรรยาได้มากกว่า 1 คนแต่ไม่เกิน 4 คน ทำให้ในช่วงชีวิตครอบครัวผู้ชายสามารถเข้าสู่ระยะข้าวใหม่ปลามันได้หลายครั้ง โดยมีเงื่อนไขว่าชายจะต้องสามารถเลี้ยงดูภรรยาและลูกทุกคนได้อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม ในระยะลูกพ้นอกพ่อแม่แล้ว ในครอบครัวที่สามีมีภรรยาหลายคน ระยะที่ลูกพ้นอกพ่อแม่ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปหากผู้ชายสมรสกับภรรยาที่อายุน้อยกว่าในภายหลัง อย่างไรก็ตาม ธรรมเนียมปฏิบัติและหลักความเชื่อของศาสนาอิสลามดังกล่าวมีการปฏิบัติกันเฉพาะในบริเวณที่มีชาวมุสลิมเป็นจำนวนมากและที่ซึ่งกฎหมายอิสลามมีสภาพบังคับพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เท่านั้น เพราะชาวมุสลิมที่อาศัยในพื้นที่อื่นไม่มีกฎหมายพิเศษในเรื่องของการสมรสตามแนวของศาสนาอิสลาม ประกอบกับเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจที่การมีครอบครัวประกอบรวมซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมากย่อมหมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งไม่มีการใช้กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกไว้เป็นการเฉพาะ แม้ว่าชาวมุสลิมบางครอบครัวอาจจะดำรงชีวิตด้วยการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน แต่การสมรสตามกฎหมายสามารถทำได้โดยการจดทะเบียนสมรสกับภรรยาเพียงคนเดียว อย่างไรก็ตาม มาตรา 26 (10) และ (11) ของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ได้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ในการออกหนังสือรับรองการสมรสและการหย่าตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ตลอดจนประณิประณอมข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม เมื่อได้รับการร้องขอเพื่อให้ครอบครัวของชาวมุสลิมในพื้นที่อื่นของประเทศไทยได้รับความคุ้มครองอย่างสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม

ในขณะที่ศาสนาพุทธไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ในเรื่องการเลือกคู่สมรส รวมไปถึงไม่มีข้อห้ามในระบบกฎหมายไทยในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส ชายหญิงในระยะเสนหาก่อนแต่งงานจึงมีอิสระในการคบหาและสามารถอยู่ร่วมกันก่อนการตัดสินใจสมรสได้ โดยมีเพียงหลักปฏิบัติในการครองเรือน คือ หลักฆราวาสธรรม 4 อันได้แก่การดำรง สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ส่วนการเลือกคู่ครองตามหลักสมชีวิธรรม 4 ที่มีเกณฑ์ในการเลือกจาก สมศรัทธา สมศีลา สมจาคา สมปัญญา หรือให้เลือกคู่ครองที่มีศีลเสมอกัน สำหรับข้อห้ามเรื่องการมีเพศสัมพันธ์มีเพียงศีล 5 ในข้อ 3 ห้ามประพฤติดิฉินในกามเท่านั้นที่ระบุไว้ แต่เป็นการห้ามมีเพศสัมพันธ์โดยที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ยินยอมหรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่มิใช่คู่ครองอยู่แล้ว และถึงแม้สังคมไทยจะเคยเป็นสังคมพหุภรรยามาก่อน แต่ในปัจจุบันสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกการยอมรับถึงครอบครัวที่มีคู่สมรสเพียงคนเดียวก็ถูกกำหนดให้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมหลัก ทำให้การดำเนินชีวิตครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่า

สุดท้ายแล้วแม้ว่าแต่ละศาสนาจะมีบรรทัดฐานในการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัวที่มีความแตกต่างกันแต่หลักเกณฑ์ ประเพณี ตลอดจนกฎหมาย ซึ่งได้รับการยึดถือในแต่ละกลุ่มก็มีความเหมาะสมภายใต้บริบทสังคมที่ตนเองสังกัด และมีวัตถุประสงค์เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้สภาวะที่เกิดของประชากรไทยมีอัตราการลง และสังคมไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบซึ่งต่างจากบริบทของสังคมไทยในขณะเกิดนโยบายวางแผนครอบครัวเมื่อหลายทศวรรษก่อน การที่ภาครัฐจะหวนกลับมาคำนึงถึงความสำคัญของหน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมของสถาบันครอบครัวโดยให้การสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา แก่ครอบครัวที่มีบุตร ทั้งนี้ ไม่ว่าครอบครัวดังกล่าวจะอยู่ในสถานะสมรสที่ได้รับการยอมรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอิสลาม หรือแม้จะไม่มีสถานะสมรสตามกฎหมายใดเลย เพื่อจูงใจให้ครอบครัวของคนไทยตัดสินใจที่จะมีบุตรอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยผ่อนคลายความชัดเจนของรูปแบบสังคมผู้สูงอายุของไทยได้ในระดับหนึ่งด้วย

11. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

11.1 การวิจัยครั้งนี้ใช้กรณีศึกษาเปรียบเทียบเพียง 2 ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวไทยพุทธและครอบครัวไทยมุสลิม ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแม้ว่าจะช่วยสะท้อนภาพรวมเบื้องต้นของลักษณะครอบครัวและการดำรงชีวิตภายใต้เงื่อนไขทางศาสนาและสังคม แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านจำนวนและความหลากหลายของข้อมูล การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่บูรณาการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ได้อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของข้อมูลเชิงสถิติที่มีความน่าเชื่อถือ และข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้ให้ข้อมูล อันจะช่วยให้การวิจัยมีความถูกต้อง ครบคลุม และตอบวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

11.2 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกัน เช่น ครอบครัวที่มีภรรยาเพียง 1 คน และครอบครัวที่มีภรรยาจำนวน 4 คน ตลอดจนกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาพุทธที่มีครอบครัวในลักษณะภรรยา 1 คน และภรรยามากกว่าหนึ่งคน การเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจความแตกต่าง ทางด้านบทบาททางเพศ การจัดการครอบครัว ระบบเครือญาติ รวมถึงปัจจัยทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังจะทำให้ผลการวิจัยมีน้ำหนักทางวิชาการมากขึ้น สามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ การวางแผนงานด้านสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนการสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างชุมชนต่างศาสนาในสังคมไทย